



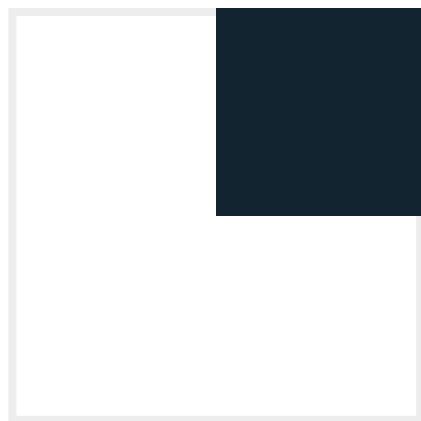
The Tenth of April

Громадська організація «Десяте квітня»



Аналітична довідка

за результатами дослідження стану
доступу до правосуддя для мешканців
тимчасово окупованої території
Автономної Республіки Крим



Цю публікацію було підготовлено за підтримки Агентства
ООН у справах біженців (UNHCR). Зміст цієї публікації є
виключно відповідальністю ГО «ДЕСЯТЬ КВІТНЯ» і не
може використовуватися для відображення точки зору
Агентства.



Аналітична довідка за результатами дослідження стану доступу до правосуддя для мешканців тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим



Ця аналітична довідка підготовлена фахівцями Громадської організації «Десяте квітня», в якій надається аналіз даних для оцінки наявності перешкод в реалізації права на доступ до правосуддя мешканцями тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та рекомендацій щодо внесення змін до законодавства, які повноцінно забезпечать такий доступ.



Постановка проблеми

Сьогодні, для громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя, існує проблема в реалізації права на справедливий суд, яка передбачена **Статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.**

Станом на 3 березня 2021 року громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя могли звернутися за захистом своїх прав (цивільні справи) тільки до апеляційного суду м. Києва, який визначав і перерозподіляв справи у районні суди м. Києва. Завдяки ухваленню Закону України «Про внесення змін до статті 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» №1319-IX (далі - закон №1319-IX) з 04 березня 2021 року громадянам України, які проживають на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя надано право подавати позовні заяви, заяви у справах окремого провадження у цивільних справах до місцевих загальних судів, розташованих в межах Херсонської області. Але і після ухвалення цих змін кримчани мають складнощі та перешкоди, які полягають у фізичному доступі до судів України. Окрім того, ситуація ускладнюється введенням карантинних заходів, які є перешкодою другий рік поспіль.

Моніторинг показав наявність і інших проблем, пов'язаних в том числі, з перетином адміністративного кордону. Це призводить до ключових негативних наслідків: порушує права дітей; порушує право на єдність сім'ї, право власності, право спадкування та ін.

Актуальність дослідження

Актуальність даного дослідження обґрунтована тим, що на сьогодні у відкритих джерелах відсутня інформація, яка комплексно характеризує проблематику. Таким чином, є потреба у всебічному вивчені ситуації, задля знаходження ефективних шляхів її покращення.

Мета дослідження

комплексне вивчення ситуації з доступом до правосуддя громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя.

Завдання дослідження

- дізнатися про кількість цивільних справ з 2015 по 2020 р.р., підсудність яких була визначена Київським апеляційним судом на підставі статті 12 ЗУ "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України";
- виявити кількість цивільних справ з 2015 по 2020 р.р., які надійшли до районних судів м. Києва після визначення Київським апеляційним судом на підставі статті 12 ЗУ "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України";
- проаналізувати строки розгляду справ про розірвання шлюбу за позовами мешканців ТОТ АРК за період з 2015 по 2020 рокі (за кожен рік окремо) районними судами м. Києва за допомогою Єдиного державного реєстру судових рішень;
- дізнатися фахової думки окремих суддів та позиції судів Миколаївської, Кіровоградської, Одеської та Херсонської областей стосовно ухваленого Закону України «Про внесення змін до статті 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» №1319-IX (далі - закон №1319-IX);
- оцінити ставлення громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя, до існуючої процедури звернення до суду, яке ґрунтуються на власному досвіді;
- з'ясувати ставлення до ситуації з доступом до правосуддя в Україні для громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя;
- визначити, з точки зору респондентів труднощі, які виникають під час реалізації права на судовий захист;
- з'ясувати думку респондентів стосовно їх власного бачення шляхів покращення ситуації з доступом до правосуддя.

Об'єкт дослідження

З судді окремих судів Херсонської області; громадяни України, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя; районні суди м. Києва, а також суди Миколаївської, Кіровоградської, Одеської та Херсонської областей, Київський апеляційний суд; Єдиний державний реєстр судових рішень.



Методи дослідження

В рамках даного дослідження було використано метод напівструктурованого інтерв'ю та онлайн анкетування. Також інформація в рамках дослідження була отримана та проаналізована шляхом доступу до публічної інформації. Окрім того, було проведено моніторинг Єдиного державного реєстру судових рішень (reyestr.court.gov.ua) за період 2015-2020 років.

Вибірка

384

Запланована кількість респондентів для проведення анкетування склала 384.

95%

Вибірка розрахована з довірчою ймовірністю 95% і похибкою в 5%.

В основі розрахунку генеральна сукупність мешканців АРК станом на 01.01.2014 року, яка складала 1 967 259 осіб (за інформацією опублікованій на Аналітичному порталі Регіонального центру прав людини Кримський прецедент¹). В процесі проведення дослідження виникли складнощі в доступі до респондентів, тож кінцева кількість опитаних склала **281 респонденти, що дорівнює 73% від запланованої**.

Для проведення напівструктурованих інтерв'ю з суддями, було обрано 3 суди Херсонської області, які розташовані неподалік адміністративного кордону з АРК, а також м. Херсон.

Для аналізу інформації, отриманої в порядку доступу до публічної інформації, було направлено інформаційні запити до 24 судів Херсонської, Миколаївської, Одеської та Кіровоградської областей, районів м. Києва та Київський апеляційний суд.

Для моніторингу Єдиного державного реєстру судових рішень, було застосовано наступний алгоритм:

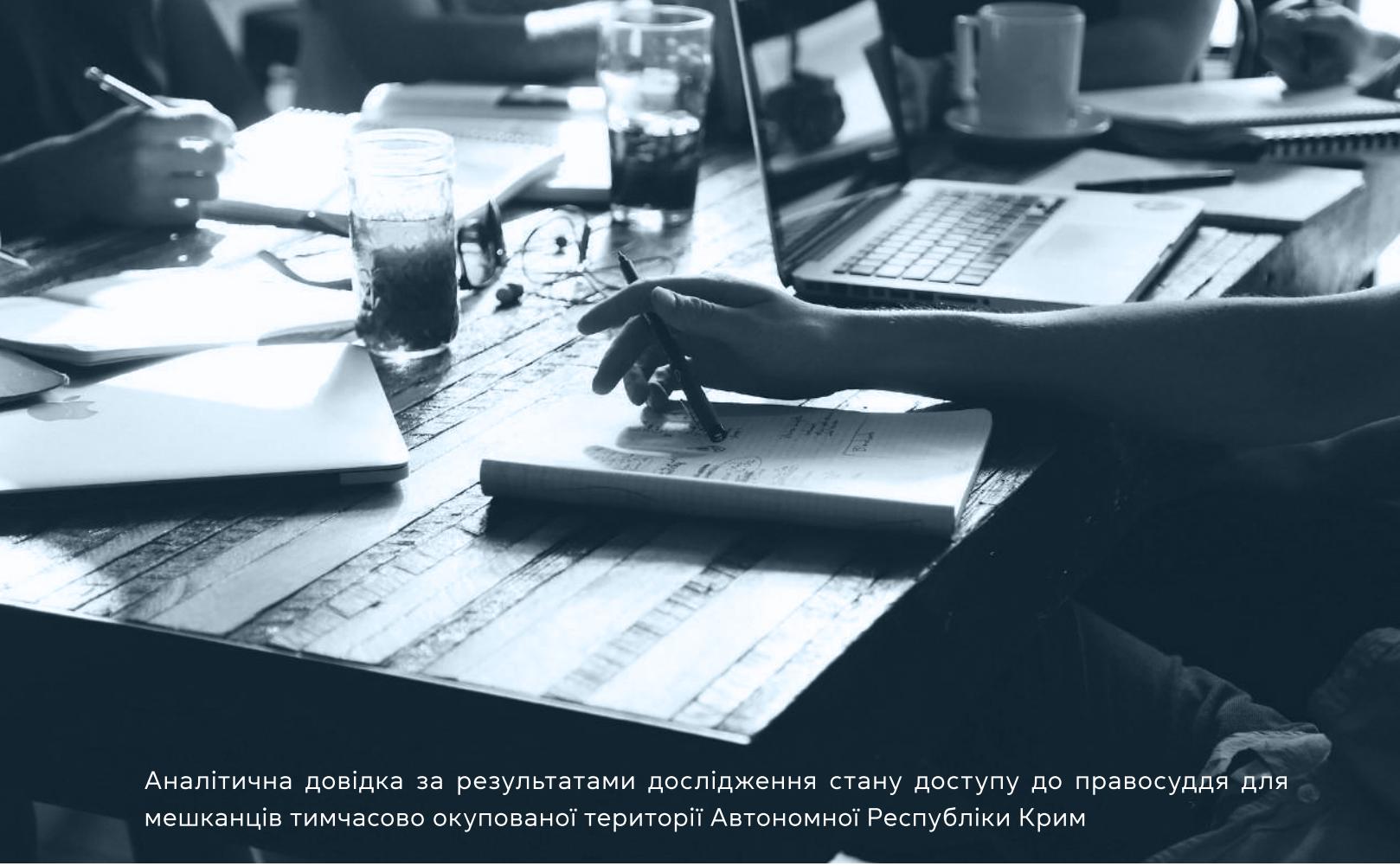
Пошук за контекстом: АРК, розірвання шлюбу; АР Крим, розірвання шлюбу; Автономна Республіка Крим, розірвання шлюбу.

Регіон суду: Шевченківський, Печерський, Подільський, Деснянський, Солом'янський, Оболонський районні суди м. Києва.

Період ухвалення: з 01.01.2015 по 31.12.2020 року (кожен рік окремо).

Форма судового рішення: рішення.

¹ <https://krymbezpravil.org.ua/analytics/yzmenenye-demografyy-v-kryimu-svydetelstvuyut-tsyfry/>



Аналітична довідка за результатами дослідження стану доступу до правосуддя для мешканців тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим

1. Інформація про кількість цивільних справ розглянутих районними судами м. Київ.

В даному розділі довідки представлена інформація стосовно:

- **кількості цивільних справ**, підсудність яких була визначена Київським апеляційним судом на підставі статті 12 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Наведені статистичні дані, відображають не лише позовні заяви, а й інші заяви (відновлення втраченого провадження, заяви про видачу виконавчого листа, тощо). Інформація була отримана у відповідь на запит. Запитувана інформація мала на меті отримати дані за період з 2015 по 2020 рр. Проте, судом було надано інформацію лише з 03 жовтня 2018 року, посилаючись на наявність статистичних даних тільки за період з початку створення даного судового органу.

Зазначена кількість справ становить:

- з 03.10.2018 року по 31.12.2018 року – 295,
- з 01.01.2019 року по 31.12.2019 року – 836,
- з 01.01.2020 року по 31.12.2020 року – 747.

- **кількість справ, які надійшли до районних судів м. Київ.** Дані були отримані на запит від Організації, але не в повному об'ємі, лише від двох з шести судів, до яких спрямовувалися запити.

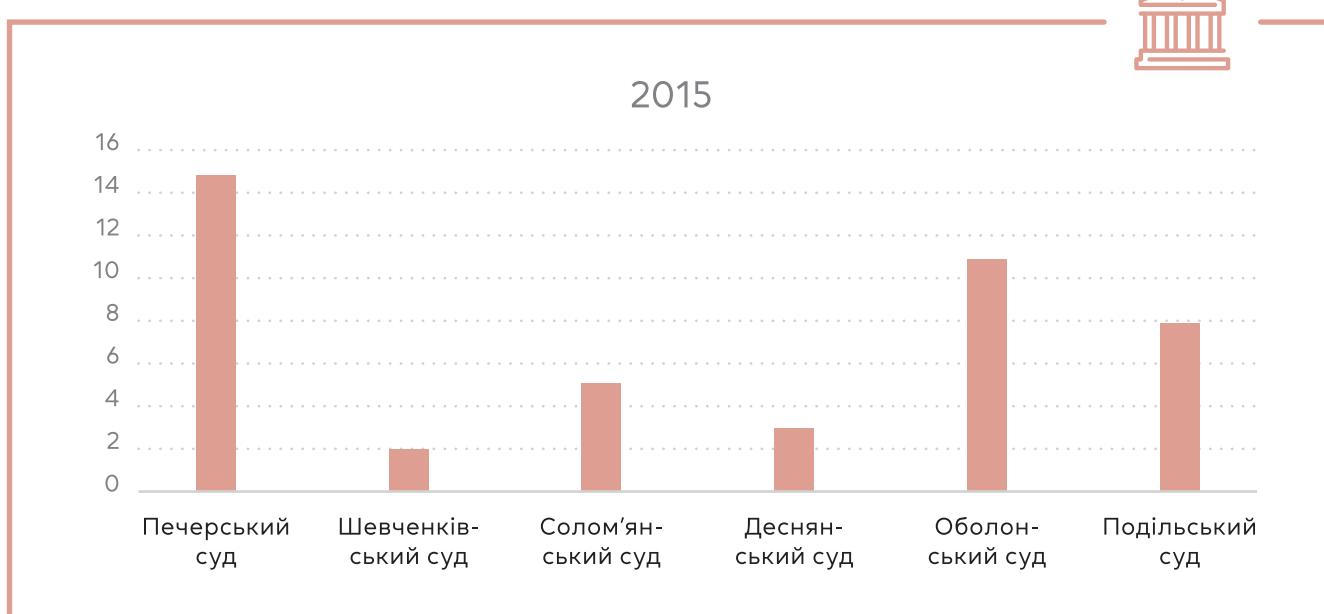


Рік	Подільський районний суд	Солом'янський районний суд
2015	78	195
2016	150	196
2017	102	148
2018	84	146
2019	69	140
2020	53	137

кількість справ, які надійшли до районних судів м. Київ.

2. Строки розгляду цивільних справ мешканців ТОТ АРК судами м. Києва (на прикладі справ про розірвання шлюбу)

Було проведено моніторинг строків розгляду справ про розірвання шлюбу за позовами мешканців, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя за період між 2015 та 2020 роками. Для моніторингу було обрано 6 з 10 районних судів м. Києва: Деснянський, Оболонський, Подільський, Печерський, Солом'янський та Шевченківський. Результати моніторингу відображені в таблицях.

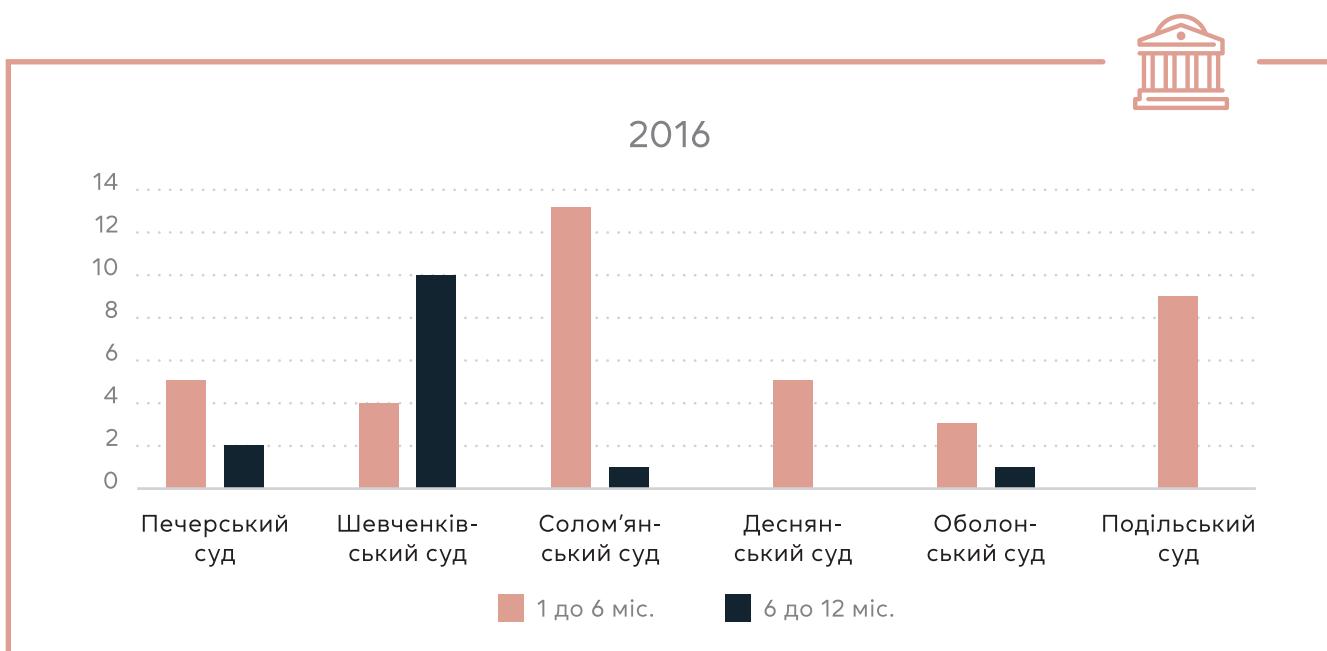


Таблиця 1

У 2015 році, як видно з графіку, у всіх шести судах справи було розглянуто у строки від 1 до 6 місяців.

Загалом розглянуто 44 справи:

Печерським судом – 15; Шевченківським судом – 2; Солом'янським судом – 5; Деснянським судом – 3; Оболонським судом – 11; Подільським судом – 8.



Таблиця 2

У 2016 році кількість розглянутих справ збільшилась до 53, що на 9 справ або на 23,32% більше в порівнянні з 2015 роком. Відповідно у деяких судах збільшилися строки розгляду справ.

Так, із 53 справ у строки від 1 до 6 міс. розглянуто – 39, від 6 до 12 міс. – 14.

Печерський суд – 7 справ (від 1 до 6 міс. – 5 справ; від 6 до 12 міс. – 2); Шевченківський суд – 14 (від 1 до 6 міс. – 4 справи; від 6 до 12 міс. – 10); Солом'янський суд – 14 (від 1 до 6 міс. – 13 справ; від 6 до 12 міс. – 1); Деснянський суд – 5 (від 1 до 6 міс. – 5 справ; від 6 до 12 міс. – 0); Оболонський суд – 4 (від 1 до 6 міс. – 3 справи; від 6 до 12 міс. – 1); Подільський суд – 9 (від 1 до 6 міс. – 9 справ; від 6 до 12 міс. – 0).

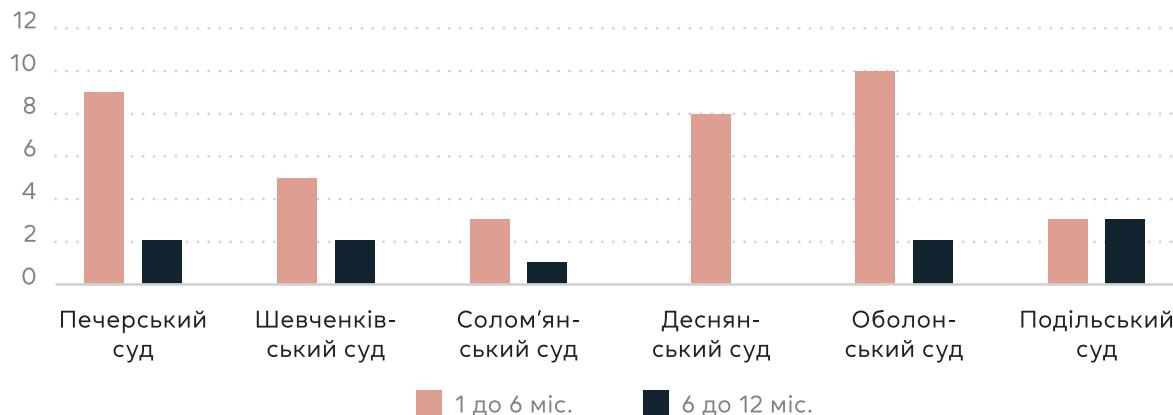
У 2017 році судами розглянуто 48 справ, що на 5 справ менше у порівнянні з 2016 роком або на 9,4%. Проте строки розгляду практично не змінились.

З 48 справ розглянуто у строки від 1 до 6 міс. – 38, від 6 до 12 міс. – 10.

Печерський суд – 11 справ (від 1 до 6 міс. – 9 справ; від 6 до 12 міс. – 2); Шевченківський суд – 7 (від 1 до 6 міс. – 5 справ; від 6 до 12 міс. – 2); Солом'янський суд – 4 (від 1 до 6 міс. – 3 справи; від 6 до 12 міс. – 1); Деснянський суд – 5 (від 1 до 6 міс. – 8 справ; від 6 до 12 міс. – 0); Оболонський суд – 12 (від 1 до 6 міс. – 10 справ; від 6 до 12 міс. – 2); Подільський суд – 6 (від 1 до 6 міс. – 3 справи; від 6 до 12 міс. – 3).



2017



Таблиця 3

В 2018 році кількість розглянутих справ значно зросла. Це свідчить про збільшення кількості звернень мешканців, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя, до суду.

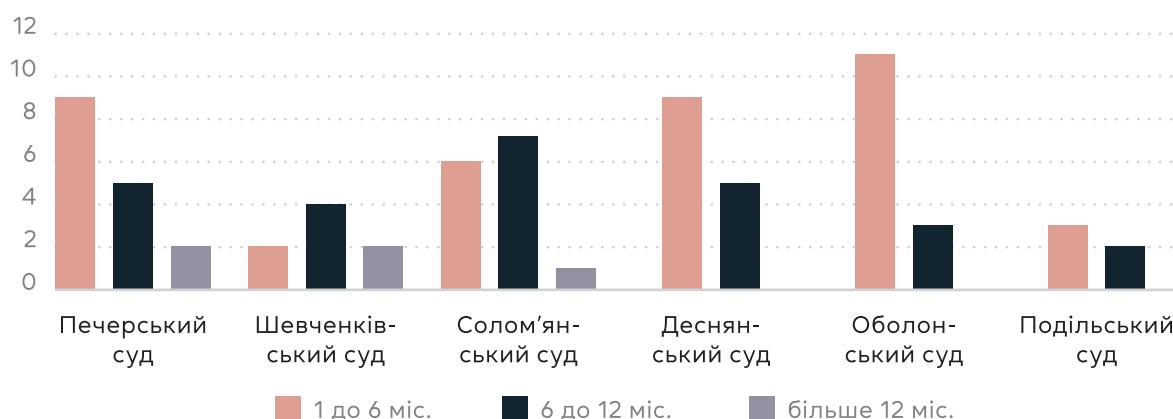
Так, у 2018 році було розглянуто 71 справу, що на 27 справ або на 60,5% більше у порівнянні з 2015 роком; на 18 справ або 34% більше ніж у 2016 році та на 23 справи або 49% більше ніж у 2017 році.

З них розглянуто від 1 до 6 міс. – 40, від 6 до 12 міс. – 26, більше 12 міс. – 5.

Печерський суд – 16 справ (від 1 до 6 міс. – 9 справ; від 6 до 12 міс. – 5; більше 12 міс. – 2);
 Шевченківський суд – 8 (від 1 до 6 міс. – 2 справи; від 6 до 12 міс. – 4; більше 12 міс. – 2);
 Солом'янський суд – 14 (від 1 до 6 міс. – 6 справ; від 6 до 12 міс. – 7; більше 12 міс. – 1);
 Деснянський суд – 14 (від 1 до 6 міс. – 9 справ; від 6 до 12 міс. – 5; більше 12 міс. – 0);
 Оболонський суд – 14 (від 1 до 6 міс. – 11 справ; від 6 до 12 міс. – 3; більше 12 міс. – 0);
 Подільський суд – 5 (від 1 до 6 міс. – 3 справи; від 6 до 12 міс. – 2; більше 12 міс. – 0).



2018



Таблиця 4



2019



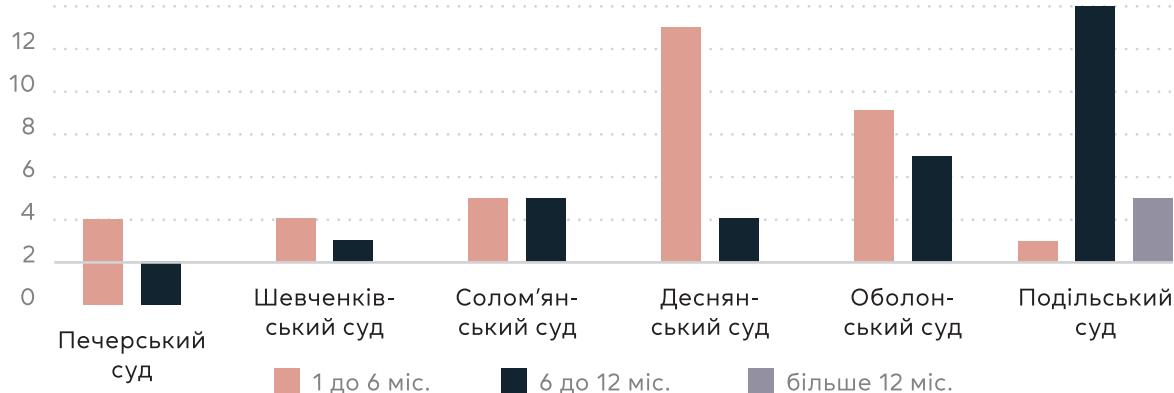
Таблиця 5

У 2019 році було розглянуто 60 справ. Тобто, на 11 справ або на 10,65% менше ніж у 2018 р. З них розглянуто у строки від 1 до 6 міс. – 28, від 6 до 12 міс. – 29, більше 12 міс. – 3.

Печерський суд – 11 справ (від 1 до 6 міс. – 8 справ; від 6 до 12 міс. – 3; більше 12 міс. – 0); Шевченківський суд – 4 (від 1 до 6 міс. – 2 справи; від 6 до 12 міс. – 2; більше 12 міс. – 0); Солом'янський суд – 13 (від 1 до 6 міс. – 2 справи; від 6 до 12 міс. – 9; більше 12 міс. – 2); Деснянський суд – 11 (від 1 до 6 міс. – 4 справи; від 6 до 12 міс. – 6; більше 12 міс. – 1); Оболонський суд – 12 (від 1 до 6 міс. – 7 справ; від 6 до 12 міс. – 5; більше 12 міс. – 0); Подільський суд – 9 (від 1 до 6 міс. – 5 справ; від 6 до 12 міс. – 4; більше 12 міс. – 0).



2020



Таблиця 6

У 2020 році розглянуто 56 справ, що на 4 справи або 6,7% менше ніж у 2019 році.

З них розглянуто у строки від 1 до 6 міс. – 28, від 6 до 12 міс. – 25, більше 12 міс. – 3.

Печерський суд – 6 справ (від 1 до 6 міс. – 4 справ; від 6 до 12 міс. – 2; більше 12 міс. – 0); Шевченківський суд – 3 (від 1 до 6 міс. – 2 справи; від 6 до 12 міс. – 1; більше 12 міс. – 0); Солом'янський суд – 6 (від 1 до 6 міс. – 3 справи; від 6 до 12 міс. – 3; більше 12 міс. – 0); Деснянський суд – 13 (від 1 до 6 міс. – 11 справ; від 6 до 12 міс. – 2; більше 12 міс. – 0); Оболонський суд – 12 (від 1 до 6 міс. – 7 справ; від 6 до 12 міс. – 5; більше 12 міс. – 0); Подільський суд – 16 (від 1 до 6 міс. – 1 справа; від 6 до 12 міс. – 12; більше 12 міс. – 3).



Відповідно до ч. 1, 2 ст. 210 Цивільного процесуального кодексу України суд має розпочати розгляд справи по суті не пізніше ніж через шістдесят днів з дня відкриття провадження у справі, а у випадку продовження строку підготовчого провадження - не пізніше наступного дня з дня закінчення такого строку.



Суд розглядає справу по суті протягом тридцяти днів з дня початку розгляду справи по суті. Тобто, розумний строк розгляду справ (в т.ч. і про розірвання шлюбу) не повинен перевищувати трьох місяців.

Як видно з аналізу строків розгляду справ про розірвання шлюбу мешканців, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя в 2015-2020 роках районними судами міста Києва розглянуто 332 справи, з них у строки:

від 1 до 6 міс. – 217 справ;

від 6 до 12 міс. – 104 справи;

більше 12 міс. – 11 справ.

Тобто, 115 справ взагалі розглянуто з перевищенням будь-яких розумних строків. Слід відзначити, що в районних судах м. Києва наявний значний штат суддів. Так, відповідно до інформації з веб-сайту «Судова влада України» (court.gov.ua), в Печерському районному суді суддівство здійснює 30 суддів, в Шевченківському районному суді – 35 суддів, в Солом'янському районному суді – 27 суддів, в Деснянському районному суді – 24 судді, в Оболонському районному суді – 22 судді, в Подільському районному суді – 15 суддів.

Для порівняння, кількість суддів в судах першої інстанції Херсонської області становить: в Генічеському районному суді – 5 суддів, в Бериславському районному суді – 5 суддів, в Новокаховському міському суді – 5 суддів, в Скадовському районному суді – 4 судді, в Херсонському районному суді – 23 судді, в Чаплинському районному суді – 2 судді.

Не зважаючи на значну кількість суддів у районних судах міста Києва, в порівнянні з судами Херсонської області, з моніторингу видно збільшення строків розгляду справ в цих (Київських) судах. Тобто, враховуючи навантаження та штат суддів у судах Херсонської області «Ймовірне» значне збільшення строків розгляду цивільних справ мешканців, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя цими судами (планує провести моніторинг діяльності судів Херсонської області по розгляді цивільних справ мешканців, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя в жовтні-листопаді 2021 року).

Такий штат суддів розраховувався та визначався відповідно до кількості населення території, на яку розповсюджується юрисдикція суду. Слід зазначити, що жодних змін, щодо розширення штату суддів та додаткового фінансування у зв'язку із збільшенням кількості осіб, яких додатково будуть обслуговувати суди Херсонської області не передбачалось. Таким чином, порівняно з м. Києвом, суди Херсонської області мають очевидно суттєво меншу спроможність з розгляду справ через багаторазово меншу кількість суддів.

Окрім того, спостерігаючи динаміку зменшення звернень до суду особливо в 2019-2020 роках, с огляду на відповіді онлайн-анкетування кримчан, однією з причин цього є саме збільшення строків розгляду справ понад 6 міс. Збільшення строків розгляду справ створює проблеми для учасників справи у доступі до правосуддя, оскільки потребує збільшення витрат на проїзд, проживання та ін.

Крім цього необхідно взяти до уваги, що крім фінансових витрат на проживання та транспортні витрати є і інші. Оскільки мешканці, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя, не є суб'єктами системи безоплатної вторинної правової допомоги їм доводиться, крім сплати судового збору, витрачати значні кошти на правову допомогу. Тому є потреба в перегляді ставок судового збору для мешканців, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя в бік зменшення або звільнення від його сплати та внесення змін до законодавства щодо надання їм права на безоплатну вторинну правову допомогу.



Аналітична довідка за результатами дослідження стану доступу до правосуддя для мешканців тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим

3. Позиція місцевих загальних судів Херсонської, Одеської, Кіровоградської та Миколаївської областей

3.1. Херсонська область

В дослідженні взяли участь судді 5 судів Херсонської області. Всі опитані судді зазначили, що попередні обговорення з представниками суддівського корпусу Херсонської області щодо прийняття Закону України № 1319 - IX від 04 березня 2021 року не проводились. Деякі судді висловили думку, що до прийняття даних змін законодавець повинен був провести консультації з суддівським корпусом Херсонської області, обґрунтовуючи це тим, що дані зміни стосуються тільки цієї області. Всі опитані заявили, що реалізація вищевказаних змін безумовно призведе до додаткового навантаження на суди Херсонської області.

4 опитані відзначили, що було б доцільно встановити підсудність за місцем звернення до будь-якого суду за межами тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя, 1 представник суддівського корпусу вважає, що, враховуючи територіальне розташування Херсонської області, доцільно визначити підсудність відповідних справ судам Херсонської області.

З опитаних зазначили, що враховуючи неукомплектованість суддями, відсутність належного фінансування, суди Херсонської області не готові до додаткового навантаження. 2 опитаних вважають, що суди в змозі прийняти додаткове навантаження.

3.2. Кіровоградська область

Пропозицію щодо опитування суддів було надіслано З районним судам Кіровоградської області. Було отримано лише одну відповідь, відповідно до якої попередні обговорення з представниками суддівського корпусу щодо прийняття Закону України № 1319 - IX від 04 березня 2021 року не проводились.

На думку суду, була б доцільною підсудність за місцем звернення до будь-якого суду за межами тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя, за аналогією, передбаченою ст. 317 ЦПК України.

3.3. Миколаївська область

До 4 районних суддів Миколаївської області було надіслано листи з проханням долучитися до дослідження та надати свою оцінку ситуації. Відповідь отримано лише від Корабельного районного суду м. Миколаїв. У відповіді висловлено підтримку пропозиції про надання повноважень будь-якому суду за межами тимчасово окупованих територій, розглядати цивільні справи мешканців, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя. Підкреслюється, що це «покращило б доступ громадян до адміністративних послуг».

3.4. Одеська область

До 4 районних судів м. Одеси було надіслано листи з пропозицією долучитись до дослідження та надати свої пропозиції та свою оцінку. Отримано відповідь лише від Київського районного суду м. Одеси. В ній зазначається, що попередні обговорення з представниками суддівського корпусу не проводились. Існуючі зміни щодо підсудності можуть привести до додаткового навантаження на суди Херсонської області. Також зазначено, що з точки зору доступу до правосуддя було б доцільно визначити підсудність за місцем звернення.

В межах дослідження було підготовлено та направлено запити до двадцяти одного районного суду. Але відповіді отримано лише з восьми судів, п'ять з яких - суди Херсонської області.



Аналітична довідка за результатами дослідження стану доступу до правосуддя для мешканців тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим

4. Позиція мешканців тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя

На початку 2021 року, з метою дослідження ставлення громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя до ситуації з доступом до правосуддя в умовах, передбачених статтею 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (в редакції станом на січень 2021 року), було розпочато онлайн-анкетування громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя.

Незважаючи на ухвалення закону №1319-IX, онлайн-анкетування громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя було продовжено.

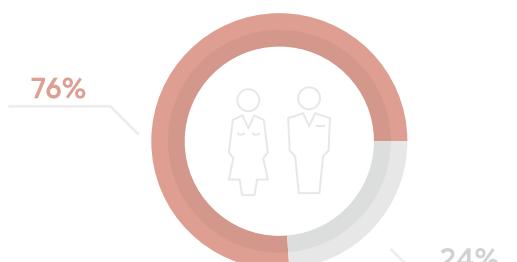
Результати опитування наведені в формі графіків.

Більшість респондентів відзначили складність доступу до українських судів

1. Розподіл респондентів за статтю

В опитуванні взяли участь 214 – жінок та 67 чоловіків

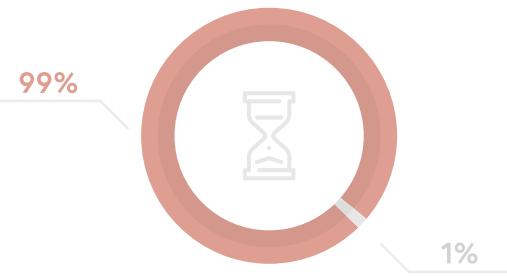
214/67



2. Вік респондентів

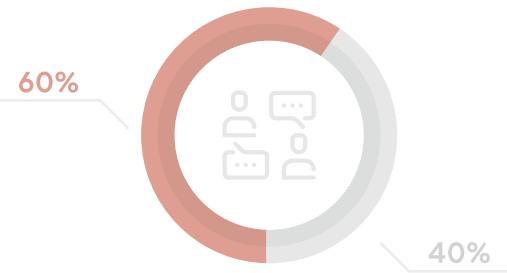
3 281 респондента – 280 осіб – 18-65 р.;
1 особа – 16-18 р

280/1



3. Чи зверталися Ви в український суд з питань встановлення фактів народження/смерті?

З питань встановлення фактів народження/смерті з 281 опитаних: 168 зверталися до судів України, 113 відповіли, що не зверталися.



4. Складнощі при зверненні



Зі 177 респондентів, які зверталися з питань встановлення фактів народження/смерті - 44 зіткнулися з різними складнощами при зверненні. З них 14 респондентів вказали на те, що у рішеннях суду були допущені помилки;

26 зіткнулися із суттєвим затягуванням справи;

1 особа вказала, що суд першої інстанції відмовив посилаючись на те, що дитина вже має громадянство РФ (в свідоцтві про народження виданому окупантіною владою Криму батьки дитини вказані як "громадяни РФ");

1 особа зазначила, що процедура є складною, ще 1 вказала на складність процедури, цитата «Подтверждая рождение в Херсоне, приходилось несколько раз бегать из ЗАГСа в суд и обратно, чтобы отнести повестку в суд. Неужели в эпоху интернета нельзя это сделать не гоняя людей!?».



Варто зазначити, що вже немає необхідності отримання відмови органів РАГСу для подання заяви в суд за процедурою підтвердження фактів народження / смерті (лист-роз'яснення Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду (лист від 22.04.2021 № 985/0/208-21) щодо скасування вимоги отримання відмови від органів державної реєстрації актів цивільного стану).

Лише 133 (75%) опитаних не стикалися з жодними проблемами. Враховуючи, що судова процедура встановлення фактів народження/смерті діє вже 6 років, цей показник вказує на наявність проблем і цієї процедури.

5. Звернення до суду з інших питань цивільного права (за виключенням встановлення фактів народження/смерті)



158

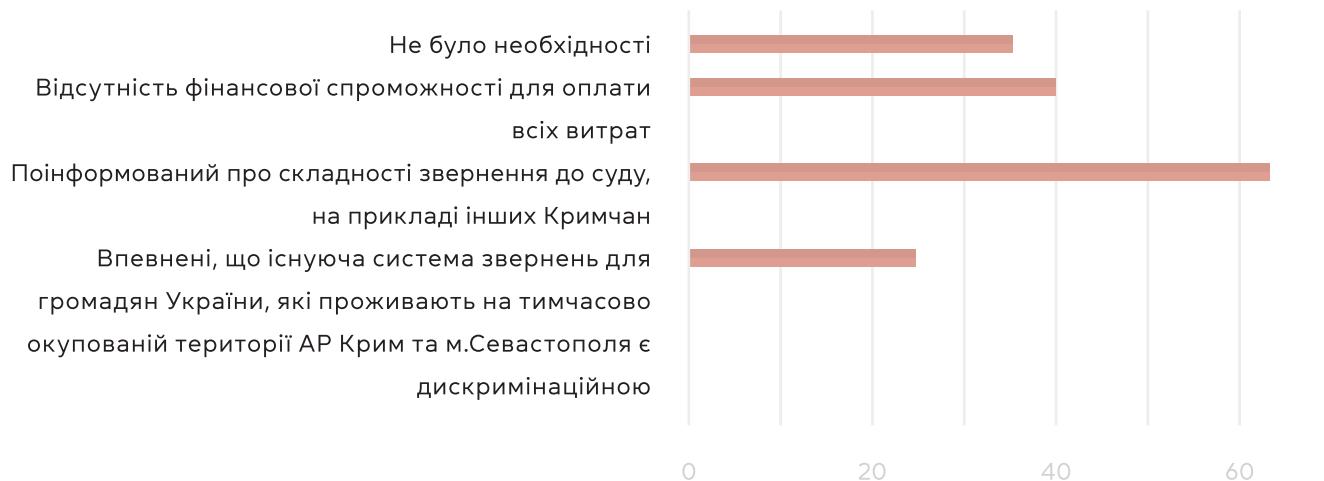
З 281 опитаних 158 зверталися до судів України з інших питань, серед них:

- 61 - розірвання шлюбу та\або стягнення аліментів
- 14 - з заявами про позбавленням батьківських прав;
- 13 - для отримання дозволу на виїзд дитини за кордон;
- 11 - для визначення місця проживання дитини;
- 7 - за поверненням депозиту;
- 7 - де предметом були майнові спори;
- 8 - щодо прийняття спадщини;
- 6 - для відновлення судового провадження;
- 31 - інше.

123

123 особи не зверталися до суду.

6. Причини відмови від звернення до українського суду



На питання, що було причиною відмови від звернення за захистом своїх прав до судів України:

- 34 відповіді – відсутня необхідність;
- 40 – відсутність фінансової можливості на оплату всіх витрат;
- 65 – повідомили, що обізнані про проблеми звернення до суду з досвіду інших кримчан;
- 23 – впевнені, що існуюча система звернень для громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя є дискримінаційною і такою, що обмежує доступ до правосуддя.

7. Тривалість судових проваджень

- до 1 міс – 5,9 % – 10 опитаних;
- до 6 міс. – 41,4 % – 70;
- 6-12 міс – 45 % – 76;
- більше 12 міс. – 7,7 % – 13.



8. Труднощі при розгляді справ в українському суді



54 респонденти зіткнулися із тривалістю строків передачі справи із Київського апеляційного суду до районного суду міста Києва;

87 – відзначили тривалість всього судового розгляду;

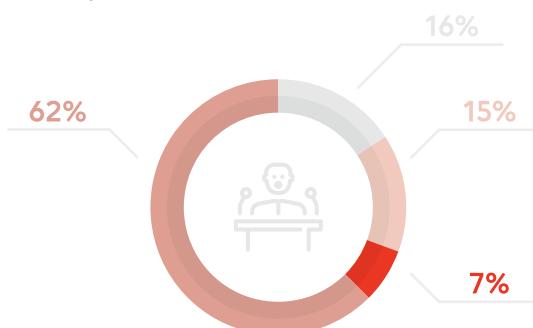
140 – зазначили територіальну віддаленість судів і пов'язані з цим транспортні витрати;

101 – вказали витрати на послуги адвокатів;

19 – зазначили як перешкоду територіальну віддаленість з чим пов'язана неможливість участі у засіданнях (особливо в умовах карантину);

1 відповідь – де респондент не стикався із жодною перешкодою.

9. Як можна змінити ситуацію аби заохотити мешканців, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя звертатися до українського суду



- ніякі зміни не вплинуть;
- залишити чинний порядок розгляду;
- надати можливість звернутися в будь-який суд за місцем фактичного знаходження на материковій території України;
- надати можливість звернутися з усіх питань в суд, розташований в місті Херсон;
- надати можливість звернутися з усіх питань в суди, розташовані в Херсонській області;
- важко відповісти.

З 281 респондента варіант відповіді «ніякі зміни не вплинуть» і «залишити чинний порядок розгляду» не позначив жоден з опитаних.

6, 8% (19 респондентів) – не змогли відповісти;

14, 9% (42 респонденти) – вибрали суди Херсонської області

15, 7% (44 респонденти) – визначилися з судом міста Херсона та

62, 6% (176 респондентів) відстоюють своє право на надання можливості звернутися в будь-який суд за місцем фактичного знаходження на материковій території України.

Результати даного онлайн-анкетування виявляють наявні проблеми і підтверджують необхідність перегляду зміни підсудності для мешканців, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя.



Висновки

1. Ухвалення у 2021 році Закону України «Про внесення змін до статті 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» № 1319-IX дещо спростило доступ до правосуддя у цивільних справах для мешканців, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя.

Водночас це нововведення поставило питання спроможності судів Херсонської області забезпечити швидкий та якісний розгляд таких справ, а також про доцільність обраного підходу, за яким неможливо визначити рівень майбутнього зростання навантаження на судову систему України, а отже й забезпечити інституційну спроможність судів Херсонської області розглядати ці справи. На сьогодні у Херсонській області фактичну інституційну спроможність має Херсонський міський суд, та водночас певний географічний потенціал мають Каланчацький, Каховський, Чаплинський та Генічеський районні суди, що водночас не мають інституційної спроможності. Решта судів Херсонської області мало прийнятні як місце забезпечення мешканців, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя права на справедливий суд.

Проведене дослідження вказує на недосконалість запровадженого підходу.

2. В період між 2015 та 2020 роком спостерігається стійке зростання кількості звернень мешканців, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя Криму до судів міста Києва у цивільних справах. Водночас, спостерігається збільшення строків розгляду цивільних справ судами міста Києва на прикладі справ про розірвання шлюбу, тривалість розгляду яких в період між 2015 та 2020 роками зросла з менше ніж 6 місяців, до 12 та більше місяців. Ця тенденція спостерігається навіть в умовах укомплектованості місцевих судів м. Києва значною кількістю суддів.

При цьому значною складовою такого затягування стає процедура розподілу справ Апеляційним судом міста Києва передбачена ч. 1 ст. 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Крім необґрунтованих витрат часу на цей механізм він водночас процесуальними законами не передбачений та має у собі риси дискреційності, яка водночас не підлягає оскарженню.

Водночас слід очікувати тривалих строків розгляду та збільшення кількості нерозглянутих справ в разі їхнього розгляду місцевими судами Херсонської області, в яких працює в середньому в декілька разів менше суддів, ніж в судах м. Києва, за виключенням Херсонського міського суду.

Адже передача цивільних справ мешканців, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя Криму до судів Херсонської області об'єктивно спростиє кримчанам звернення до суду а тому призведе до зростання кількості звернень мешканців, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя до судів, що у свою чергу збільшить навантаження на суддів і зменшить ефективність роботи судів, які будуть змушені, фактично, діяти не тільки як суди Херсонської області, але й як суди для Криму.

3. Ухвалення закону № 1319-IX у березні 2021 року відбулося без урахування думки суддів судів Херсонської області щодо реальної можливості його виконання. Більшість суддів Херсонської області вказує на те, що новий закон призведе до надмірного навантаження на суди, та при цьому жодних заходів із інституційної підтримки судів за наслідками схвалення цього закону не передбачене. Судді не заперечують можливості передачі як мінімум певної частини цивільних справ підсудним судам Криму, до будь-якого суду України. Дану позицію підтримують суди інших географічно близьких до Криму областей – Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Херсонської.

4. Мешканців, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя мають значну кількість питань цивільно-правового характеру, що потребують послуг суду. Окрім визнання фактів народження та смерті за ст. 317 ЦПК України, йдеться про справи про розірвання шлюбу, стягнення аліментів, визначення місця проживання дитини, оформлення дозволів на виїзд дитини за кордон, оформлення спадщини, тощо. Таким чином більшість цивільних справ кримчан об'єктивно буде стосуватися питань спрошеного позовного провадження та окремого провадження.

Такі особи стикаються зі значними складнощами в доступі до правосуддя в українських судах. Головною причиною цього є віддаленість судів міста Києва та пов'язані з цим видатки (транспортні, на проживання, тощо).

Також, оскільки мешканці Криму здебільшого не є суб'єктами системи безоплатної вторинної правової допомоги їм доводиться, крім сплати судового збору витрачати значні кошти на правову допомогу. Тому є потреба в перегляді ставок судового збору для мешканців, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя в бік зменшення або звільнення від його сплати, як мінімум у частині справ, та внесення змін до законодавства щодо надання їм права на безоплатну правову допомогу.

5. Як мешканці, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя, так і судді судів Херсонської області та суди інших областей підтримують позицію, що найбільш зручним способом покращити ситуацію з доступом до суду в цивільних справах для мешканців Криму могло бстати надання їм права звернення до будь-якого українського суду за вибором особи в порядку аналогічному тому, що зараз встановлений для заяв про визнання фактів народження/смерті за ст. 317 ЦПК України.

Водночас з урахуванням потреби мінімізації ризиків зловживання такими правами, особливо щодо цивільних справ майнового характеру та підсудних кримським судам справ, позивачами у яких виступають юридичні особи чи держава, таке право має бути надане у розумному та пропорційному обсязі, для окремих категорій справ.

Рекомендації

1. Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, спільно з Представництвом Президента України в АРК та Державною судовою адміністрацією, Апеляційним судом міста Києва та Апеляційним судом Херсонської області провести моніторинг поточного стану доступу до правосуддя для мешканців Криму та розробити відповідні пропозиції.

2. Народним депутатам України, Міністерству юстиції України, Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій розробити проект закону про зміну норм 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» та норм процесуальних кодексів, за якими передбачити можливість звернення фізичних осіб із підсудними кримським судам цивільними справами окремого провадження чи спрощеного позовного провадження, відповідачом у якому є держава чи юридична особа, до будь-якого суду України за вибором позивача.

Для інших підсудних кримським судам цивільних справ позовного провадження, для усіх цивільних справ за позовами юридичних осіб чи держави встановити чітко визначену юрисдикцію у конкретних наближених до Криму судах, що мають інституційну спроможність. При цьому таку юрисдикцію ув'язувати із юрисдикцією конкретного наразі не діючого кримського суду для конкретного суду підконтрольної території України.

3. Офісу Президента України, Вищій раді юстиції, Державній судовій адміністрації, Міністерству юстиції України, Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, Херсонській обласній державній адміністрації вжити невідкладних заходів для посилення інституційної спроможності, зокрема кадрового та матеріально-ресурсного забезпечення Каланчацького, Каховського, Чаплинського та Генічеського районних судів.

4. Народним депутатам України, Міністерству юстиції України, Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій розробити проект закону про зменшення чи скасування ставок судового збору або звільнення від його сплати мешканців, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя (фізичних осіб) за подання позовів, що випливають з цивільних правовідносин та для забезпечення доступу цих осіб до безоплатної вторинної правової допомоги.



The Tenth of April

Громадська організація «Десяте квітня»



м. Одеса

вул. Героїв Крут, 15, (був. Терешкової),
5 поверх

Тел.: +38 (048) 766-00-04

Тел.: +38 (098) 393-86-03

Тел.: +38 (050) 979-93-87

Електронна пошта: idps@dk.od.ua

м. Херсон

проспект Ушакова, буд. 25, офіс №618

Тел.: +38 (095) 204-99-78

Тел.: +38 (095) 434-57-58

Тел.: +38 (095) 809-95-07

www.dk.od.ua



Агентство ООН у справах біженців

Цю публікацію було підготовлено за підтримки Агентства ООН у справах біженців (UNHCR). Зміст цієї публікації є виключно відповідальністю ГО «ДЕСЯТЕ КВІТНЯ» і не може використовуватися для відображення точки зору Агентства.